

Erdő Mariann

Nemzetközi Jogi Tanszék

Témavezető: Nagy Boldizsár

SÜLLYEDŐ SZIGETÁLLAMOK

Bevezető

A nemzetközi migrációs jog egyik új jelensége a klímaváltozás során fellépő elvándorlás. A migrációval foglalkozó szakemberek számára nem ismeretlen jelenség, újdonságát annak gyakorisága, az érintettek nagy száma és nemzetközi vonatkozása adja. A földrészenként, sőt országoként más-más formát öltő, elvándorlásra készítő-kényszerítő események kategorizálására számos kutató és szervezet tett javaslatot,¹ azonban mindegyik tipológia elengedhetetlen eleme a tengerszint emelkedés, ezen belül pedig az ún. süllyedő szigetek esete.

Becslések szerint napjainkban 25-30 millióan lehetnek a környezeti katasztrófák miatt otthonukat elhagyni kényszerültek.² Ez a szám már most messze meghaladja a klasszikus menekültek számát, de még beszédesebbek a jelenség nagyságrendjét illetően a jövőre vonatkozó becslések. Ezek szerint a környezeti menekültek száma 2050-re elérheti a 200 milliót,³ de még az óvatosabb előrejelzések is legalább 50 milliós számról beszélnek.⁴

Mindezek fényében a 150 milliós klímavándor csoporton belül a csendes- és indiai óceánok süllyedő szigeteire becsült 1 millió elvándorló⁵ elenyészőnek tűnik. Az ő esetük azonban annyiban különleges, hogy ha a jóslatok beigazolódnak, országuk a tenger alá süllyed. A közvélemény pár évvel ezelőtt feltehetőleg nem sokat tudott Kiribatiról, Tuvaluról – hacsak egy távoli kókuszpálma-liget képe nem sejtett fel előtte, a tenger halk morájától kísérve – a Maldív szigetek és Szamoa is legfeljebb mint bűvár- illetve adóparadicsom juthatott eszébe. Mára azonban a

¹ A leggyakrabban idézett és alkalmazott tipológia az IPCC által javasolt hármas felosztás. IPCC 2007

² Climate Institute. <http://www.climate.org/index.html> (2011.04.02.), IFRC <http://www.ifrc.org/publicat/wdr2001/> (2011.03.15)

³ MYERS 2001, 17. o.

⁴ MYERS 1995, 8. o.

⁵ Friends of the Earth Australia 2007, 7. o.

média klímaváltozással kapcsolatos híradásainak egyik kedvelt és sokak által ismert témájává váltak. Ezek szerint az említett szigetek és további, a térségben található szigetállamok lakóit a tengerszint emelkedése, és ezáltal lakóhelyük megsemmisülésének veszélye fenyegeti. De tényleg van-e erre reális esély? Az érintett szigetek kormányai minden alkalmat megragadnak arra, hogy felhívják a közvélemény illetve a nemzetközi közösség figyelmét az államaikat fenyegető csapásra, alkalmanként nem nélkülözve a látványos elemeket sem. Ilyen esemény volt a maldív kormány tenger alatti búvárulése 2009 októberében.⁶

Természetesen a szigetállamok tevékenysége nem merült ki ebben. 1990-ben megalakult az alacsony fekvésű parti államokat és a kis szigetállamokat összefogó szervezet, az AOSIS,⁷ melynek fő célkitűzése a fejlett államok üvegházhatású gáz kibocsátásának jelentős csökkentésének révén a klímaváltozás hatásainak megállítása.

Miért kerültek a szigetállamok a klímakutatás és a klímaváltozás elleni küzdelem fókuszába? A szigetállamok – mint arra az IPCC több jelentésében is rámutatott⁸ – helyzetüknél fogva különösen kiszolgáltatottak a klímaváltozás hatásainak. Területük általában igen kicsi, gyakran elszórt szigetek összességéből állnak, lakosságuk és infrastruktúrájuk nagyon sérülékeny a természeti veszélyekkel és külső behatásokkal szemben, alkalmazkodási képességük pedig korlátozott. A klímaváltozás hatásai – ide sorolhatjuk a tengerszint emelkedését, az óceánok elsavasodását illetve a gyakori és heves viharokat – csak tovább erősítik e jellemzőket és a szigetek ebből fakadó kiszolgáltatottságát. A felmerült nehézségek mögött azonban sajátos probléma húzódik meg: ha valóban elsüllyednek ezek az államok, hogyan fogja kezelni a nemzetközi jog államiségük kérdését és mi lesz lakóiknak a jogi státusza?

Rövid ideig érdemes eljátszani a gondolattal és sorra venni a nemzetközi jognak egy ilyen példátlan helyzetre adott lehetséges válaszait.

1. Volt állam – nincs állam

Szélsőséges időjárási jelenségekkel, a világtengerek elsavasodásával vagy a tengerszint emelkedéssel természetesen más államoknak is meg kell küzdeniük. A szigetállamok azonban azzal a kétes hírnévvel „büszkélkedhetnek”, hogy a tenger szintjének emelkedése, túl az ivóvíz-készletek csökkenésén, a termőföldek sótartalmának növekedésén, fennmaradásukat veszélyeztetheti. Az államiség megszűnésének

⁶ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8311838.stm>

⁷ Alliance of Small Island States. www.aosis.info

⁸ IPCC 2001, 2007a

e szokatlan, ismeretlen, lényegében új – jelenleg elméleti – formája olyan kérdéseket vet fel, melyekre még nem született egyértelmű válasz.

Felmerül természetesen a kérdés, hogy mennyire valószínű és mikor várható egy adott szigetállam „elsüllyedése” a tenger szintjének emelkedése következtében?

Az érintett államok – itt első sorban a csendes-óceáni és az indiai-óceáni szigetállamokról⁹ beszélhetünk – területe a tengerszint emelkedése miatt fokozatosan csökken.¹⁰ A tengerszint emelkedés következtében a beáramló sós víz tönkre teszi a termőföldet és a talajvíz készleteket, elmosza a kerteket, az emelkedő tengervíz-hőmérséklet veszélyezteti a halászat szempontjából fontos halfajtákat, végül pedig közvetlenül fenyegeti az ott élők lakóhelyét. E számos probléma már most egy irányba mutat: az elvándorlás felé, amely jelenleg egy a kihívásokra adott adaptációs stratégiák közül,¹¹ ám ha a kormányok jóslatai beigazolódnak, hamarosan az egyetlen megoldás lesz.

1.1 Az államiság ismérvei

Az államiság feltételeinek¹² – meghatározott terület, állandó lakosság, működőképes kormányzat, valamint a kapcsolatlétesítés képessége nemzetközi viszonylatban – természetesen megfelelnek a szóban forgó államok. A nemzetközi jog számol az állam megszűnésének lehetőségével is, de azt az államutódlás kontextusába helyezi. A klímaváltozás következtében történő állam megszűnés ettől jelentősen eltér, hiszen az eltűnt állam területét nem foglalja el másik állam.

Ugyanakkor arra a kérdésre, hogy a süllyedő szigetek miért, mikor és hogyan szűnnek meg államnak lenni, hogy mi lesz lakóiknak a jogi státusza, illetve hogyan tartható fenn az állampolgárságuk, még nincs egyértelmű válasz. A kérdés azonban másként is felvethető: az államiság megléte ténybeli és jogi kérdés, adott esetben tehát a földrajzi eltűnés jogi megszűnést is eredményez-e?

Nem fordulhatunk semmilyen definícióból kiinduló megoldáshoz sem, hiszen a nemzetközi jogban nem létezik formális meghatározása az államnak,¹³ a montevideói egyezmény csak az államiság feltételeit sorolja fel, az abban szereplő négy elem megléte az állam születéséhez szükséges, de hiányuk nem jelenti automatiku-

⁹ Előbbire példa Fidzsi, Kiribati, Nauru, Palau, Tuvalu és Vanuatu, utóbbira pedig a Maldív szigetek, hogy a legismertebbeket említsük

¹⁰ IPCC 2007c

¹¹ BARNETT 2010, 52. o.

¹² Az államok jogairól és kötelezettségeikről szóló 1933. évi montevideói egyezmény

¹³ CRAWFORD 1979, 40. o.

san az állam megszűnését.¹⁴ A továbbiakban e négy ismérvet és a felmerülő kérdéseket tekintjük át a süllyedő szigetek kapcsán felmerülő új helyzetben.

a) Meghatározott terület

A terület kérdése a süllyedő szigetek viszonylatában központi helyet foglal el, minden további kérdés – lakosság, kormányzat és nemzetközi szerep – ennek a folyománya. Ugyanakkor e további három tényező már a terület megszűnését megelőzően megváltozik, a szigetek teljes eltűnése az állam eltűnésének hosszú folyamatát véglegesíti.

Tekintettel arra, hogy a működéshez szükséges területi alapnak nincsen alsó korlátja és a területnek nem is kell összefüggőnek lennie, elméletileg bármilyen apró vagy felaprózódott szigetállam továbbra is az államok közösségének tagja maradhat.¹⁵ A fenti forgatókönyv szerint azonban a szigetállamok egy napon teljesen eltűnnek, vagy annyira el lesznek árasztva, hogy a mezőgazdaság, a halászat, az egészségügy egyre nagyobb kihívásai miatt végül képtelenek lesznek állandó lakosság eltartására. A terület tehát megszűnik, kérdés azonban, hogy ami az egyik irányban feltétel, azaz az állam létrejöttének egyik konstitutív eleme a meghatározott terület, az a másik irányban nem biztos, hogy negatív ismérv: más szóval a terület hiánya nem szükségszerűen vezet azonnal az állam megszűnéséhez.

James Crawford szerint a területet illetően az egyetlen elvárás az állammal szemben az, hogy bizonyos nagyságú összefüggő és hatékonyan kormányzott területen jöjjön létre. Ez a megfogalmazás pedig azt támasztja alá, hogy a terület inkább „*a kormányzat és a függetlenség egyik alkotóeleme*” semmint önálló kritérium.¹⁶ Amennyiben ezt elfogadjuk, akkor a tovább működő kormányzat megléte tehát ideig-óráig pótolhatja a terület hiányát. De valóban megszűnik a terület? Az állam területének alkotóelemei a szárazföld, a vízi területek és a légtér. Az elsüllyedt szigetek esetében az állam vízi területe továbbra is megmarad – sőt némi iróniával megállapíthatjuk, meg is növekszik – tehát bármilyen, a kormányzat befogadására alkalmas, a vízi területhez kapcsolódó „bázis” alkalmas lehet elméletileg az állam területének reprezentálására – azonban az állandó lakosságra való alkalmazhatósága újabb kérdésekhez vezet.

¹⁴ Az államiság fogalmának kérdéséről ld. még NAGY 2011, 187. o.

¹⁵ Tuvalu például a maga 26 km²-vel a világ 237. országa, Nauru pedig 21 km²-rel a világ 5 legkisebb országainak egyike: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2147rank.html>

¹⁶ CRAWFORD 1979, 48. o.

b) Állandó lakosság

Az állandó lakosság feltételezi a meghatározott terület meglétét. Hasonlóan a terület méretéhez, a lakosság esetében sincs minimális létszám.¹⁷ Az állandóság kritériuma nem kívánja meg, hogy a lakosság meghatározott helyen meghatározott időt töltsön el, egy adott terület az ott időszakosan élő nomád törzsek esetében is a sajátjuknak tekinthető.¹⁸ Más szemszögből tekintve az állandóság kritériumát, bizonyos szigetállamok esetében¹⁹ felmerül a kérdés: az összlakosság mekkora részének kell állandó jelleggel a területen tartózkodnia? A külföldön tartózkodó állampolgárok jelentős száma ellenére nem kétséges, hogy ezek az országok jelenleg teljes mértékben ellátják államiságukhoz fűződő feladataikat. A hosszú távú környezeti folyamatok miatt azonban a lakosság egyre nagyobb arányban fogja, már a „süllyedés” előtt elhagyni az országot.

Tovább árnyalja a képet, hogy a lakosság elvándorlását a terület elvesztése kíséri. Elégséges-e az államiság fenntartásához a tovább működtetett kormányzat, legyen az a már említett „vízi kormány”, emigráns vagy más állam által biztosított területen működő kormány?

c) Működő kormányzat

A hatékony kormányzat és az ebből következő függetlenség Crawford szerint az államiság legfontosabb kritériuma, mivel „*az összes többi ebből következik.*”²⁰ Szerinte a kormányzat az állam területén az ott élő személyek és javak tekintetében gyakorolt hatalom, míg a függetlenség ennek a hatalomnak más államok tekintetében történő gyakorlása vagy ennek jogosítványa. Innen már csak egy lépésre vagyunk az államiság következő feltételétől, a más államokkal való kapcsolatba lépés képességétől, ami tehát a függetlenség, a külső szuverenitás nemzetközi megnyilvánulása. Ebben az értelmezésben a négy elem viszonylatában a független és működőképes kormányzat a központi mag, amely köré épülnek a további elemek, a nemzetközi kapcsolatok kiépítése, a lakosság és a terület. Mint láttuk, a terület megszűnése illetve lakhatatlanná válása esetén is fennmaradó kormányzat működtetésére több megoldás is létezik.

¹⁷ Tuvalu lakossága a legutóbbi adatok szerint 10.619 fő, Naurué 9.378 fő: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2119rank.html>

¹⁸ Western Sahara, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1975, p. 39, paras. 79-81.

¹⁹ A szamoaiak 67,3 %-a, a tongaiak 45,4 %-a az országhatáron kívül él: <http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf>

²⁰ CRAWFORD 1979, 56. o.

d) Más államokkal való kapcsolatépítés képessége

A más államokkal való kapcsolat kiépítésének képessége sokak szerint inkább az állam elismerésének következménye, nem pedig feltétele.²¹ Az elismert állam, mivel területét, lakosságát és kormányát tekintve megfelelt a kívánt kritériumoknak, nemzetközi kapcsolatokat teremthet, és erre mindaddig képes is marad, amíg maga az elismerés fennáll, akár a valamely másik elem hiánya esetén is. Az ún. „bukott államok” esetében is, amikor a kormányzat elveszti az ellenőrzést a területe fölött,²² az ország megtartja nemzetközi jogi státusát.

A süllyedő szigetek esetében fordított folyamatról van szó: visszafejtve a terület, a lakosság kritériumát, végső esetben a mag, a kormányzat és ezáltal a nemzetközi kapcsolatépítés lehetősége továbbra is fennállhat – a nemzetközi közösség akaratától függően.

1.2. Megoldási lehetőségek

a) A kontinuitás elmélet

Crawford szerint erős vélelem szól a létező államok kontinuitása mellett, mely alapján más államok továbbra is ilyenként kezelik a hatékonyságukat vagy akár hatalmuk jelentős részét elvesztő államokat.²³ Ezek az államok akkor is tovább léteznek, ha bizonyos időszakban nincs vagy nem működőképes a kormányuk: van egy bizonyos holttér az államiság feltételeinek megszűnése és az állam megszűnésének elismerése között. A gyakorlat szerint a nemzetközi közösség inkább a status quo fenntartása mellett foglal állás, még ha a tények az állam léte ellen is szólnak. Ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni a tényt, hogy pl. a bukott államokkal szemben, Tuvalu, Kiribati vagy más sziget esetében nincs kilátás a helyzet rendezésére – adott esetben a terület visszanyerésére, tehát szükségszerűen felvetődik az állam tényleges megszűnésének lehetősége.

A süllyedő szigetek esetében hosszú forgatókönyv alapján jutunk el az állam először de facto, majd de iure megszűnéséhez, melynek szereplői a szigetek kormányai, állampolgárai és a befogadó országok. A már említett környezeti változások, a lakóhely fokozatos lakhatatlanná válása miatt a lakosság egyre nagyobb része hagyja majd el szülőhelyét, végül külföldön próbál új életet kezdeni, elsősorban

²¹ SHAW 2008, 345. o.

²² A bukott állam „...képtelen az erőszak monopóliumának gyakorlására, képtelen a hatalmát területének egészére kiterjeszteni, legitimitását a közösség jelentős része kétségbe vonja, illetve képtelen a közjavak egyenlő és mindenhova kiterjedő biztosítására.” WAGNER 2006, 352. o.

²³ CRAWFORD 1979, 66. o.

munkavállalóként.²⁴ Ezáltal más állam joghatósága alá kerülnek, az elvándoroltak fokozatosan kettős állampolgárságot kapnak. A hazai kormány szerepe – melynek tényleges tartózkodási helye attól függ, mennyire árasztotta el a tenger a szigetet – főleg a külföldön tartózkodó állampolgárainak diplomáciai védelme lesz, de ez a feladat is fokozatosan a lakóhely szerinti államra hárul, a hazai kormány szerepe csökken. Végül, a szigetállam fizikai eltűnése után maga az állam is megszűnik, mivel nem lesz már olyan jelentős nemzetközi jogi érdek, mely az állam kontinuitását indokolná.²⁵ Tuvalu és a többi szigetállam tehát akkor fog megszűnni, ha elsüllyedésük után feladatukat fokozatosan átveszik a befogadó országok és az államok jelentős része egymás után tagadja államiságát.

b) A hontalanság elkerülése

Kérdés azonban, hogy mi lesz a jogi helyzete azoknak a szigetlakóknak, akik nem nyertek más országban állampolgárságot?

A süllyedő szigetek megszűnése esetén lakosságuk egy részének jogi státusza tisztázatlan marad. Az állampolgársághoz való jog alapja az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 15. cikke,²⁶ ez azonban nem teremt kötelezettséget az állampolgárság biztosítására – bár létezik vélelem az állampolgárság javára, hogy a hontalanság elkerülhető legyen.²⁷

Újra szembetaláljuk magunkat a problémával: a nemzetközi jog nem ad kielégítő választ arra a kérdésre, hogy mi történik az állampolgársággal, ha az állam jogutód nélkül megszűnik.

²⁴ Ennek intézményesített formája már 2011 óta létezik Új-Zéland és néhány csendes-óceáni szigetállam között létrejött „*Pacific Access Category*” formájában. A PAC gyakorlatilag évi kvótát állapít meg az egyes szigetekkel szemben, a bevándorlási engedély megadását feltételekhez kötve. A kérelmezőnek 18-45 év közöttinek kell lennie, szükséges az angol nyelv alapszintű ismerete, az adott sziget állampolgárának kell lennie, konkrét új-zélandi állásajánlatot kell felmutatnia, az előírt egészségügyi kritériumoknak meg kell felelnie, 2002-től nem szerepelhet az illegális belépést megkísérlők listáján és eltartottak esetén minimális összegű bevétel igazolása az engedély megadásának a feltétele.

²⁵ KÁLIN 2010, 88. o.

²⁶ EJENY 15. cikk

(1) Mindenkinnek joga van az állampolgársághoz.

(2) Senkit sem lehet állampolgárságától, sem állampolgársága megváltoztatásának jogától önkényesen megfosztani.

²⁷ Inter-Parliamentary Union-UNHCR: Nationality and Statelessness: A Handbook for Parliamentarians, 2006. http://www.ipu.org/pdf/publications/nationality_en.pdf

A nemzetközi jog különbséget tesz de facto és de iure hontalanok között, az előbbi esetben van állampolgárság, de nem „működőképes”, az utóbbi esetben valódi hontalanságról van szó, melyről a hontalansági egyezmények is szólnak.²⁸

A süllyedő szigetek lakossága de facto hontalannak tekinthető, melynek gyakorlati oka, hogy a kormányzat – a fokozatosan bekövetkező süllyedés esetén – olyan nehézségekkel találja szemben magát, ami az államiság teljes megszűnéséhez vezethet. Az bizonyos, hogy ebben a helyzetben szerencsésebb a de facto hontalanság, mint egy teljesen bizonytalan jogi státusz, ráadásul az UNHCR mandátuma a de facto hontalanokra is kiterjed,²⁹ de ez csak ideiglenes megoldást jelenthet. Maga a Főbiztosság állapította meg, hogy mivel az egyezményeket eddig viszonylag kevés állam ismerte el magára nézve kötelezőnek, ennek következtében a hontalanok védelmének és a hontalanság csökkentésének nemzetközi keretrendszere nem működik hatékonyan.³⁰

Ez a megoldás nem biztosít tehát elég védelmet, és az sem oldja meg a kérdést, hogy a hontalansági egyezmények kapcsán azért találunk utalásokat a de facto menekültek védelmére irányuló szándékról. Az 1954-es hontalanságról szóló egyezmény ugyan nem terjed ki a de facto hontalanokra, bár a travaux préparatoires-okban található erre utalás. Az 1961-es, a hontalanság eseteinek csökkentéséről szóló egyezmény nem kötelező Záróokmánya azonban tartalmaz ilyen irányú akaratot.³¹ Ennek alapján kiterjedhet a de facto hontalan szigetlakókra az egyezmény védelme – tekintve célját és az 1961-es záróokmány ajánlását –, de az egyezmény csak a kevés számú aláíró kötelezi, őket is csak akkor, ha a hontalan a területükön tartózkodik.

A de facto hontalan szigetlakók helyzete tehát meglehetősen bizonytalan lenne a szigetek elsüllyedése esetén. A hontalanság megelőzése lenne a megoldás, ez pedig újabb feladat elé állítja a nemzetközi jogot.

c) Találékony megoldások: áttelepítés, bérlet, területátengedés

Ezek a megoldási javaslatok, melyek a helyzethez hasonlóan eddig példa nélküliek, arra szolgálnak bizonyítékkul, hogy a téma kutatói és az érintett kormányok, túl a

²⁸ A hontalanok jogállásáról szóló 1954. évi egyezmény és a hontalanság eseteinek csökkentéséről szóló 1961. évi egyezmény

²⁹ MASSEY 2010.

³⁰ <http://www.unhcr-centraleurope.org/hu/informacioforrasok/egyezmények/a-hontalansaggal-kapcsolatos-egyezmények.html>

³¹ GYULAI 2010, 13. o.

tiltakozásokon, nem fogytak ki az ötletekből és folyamatosan keresnek kiutat az esetleg valóban bekövetkező események elől.

Nincs elméleti akadályja annak, hogy egy adott állam újraszerveződjön egy létező államon belül. Adott esetben Tuvalu vagy Kiribati, mondjuk, Ausztrália területén kezdene új életet. Ennek természetesen politikai valószínűsége nagyon csekély.

Elméletben annak sincsen akadályja, hogy egy állam bérbe adja területét egy másik állam számára,³² ugyanakkor a területen gyakorolt joghatóság mértékének korlátottsága illetve korlátlanúsága a bérlő illetve bérbeadó állam szuverenitását csorbítaná.

Tuvalu, Kiribati és a Maldív szigetek kormánya felvetette a tömeges áttelepítés lehetőségét Ausztrália, Új-Zéland vagy India területére. Az érintett kormányok nem adtak konkrét választ, ugyanakkor Indonézia tengerészeti minisztere felajánlotta, hogy az ország 17 500 szigete közül néhány lakatlant átengednek az alacsonyan fekvő csendes-óceáni szigetek lakóinak.³³

Amennyiben a szigetek lakói kapnak letelepedési engedélyt, az állam „továbbélésének” lehetősége nélkül, a befogadottak nem kapják meg automatikusan a házigazda állampolgárait megillető jogokat, helyzetük pedig bizonytalan marad, kiszolgáltatva a befogadó állam „kénye-kedvének”. Egyedül állami szintű formális területátengedéssel³⁴ kaphatnak a szigetek lakói és maga a szigetállam teljes állampolgári státuszt illetve szuverenitást – ennek esélye azonban szintén elenyésző.

Gyakorlatiasabb Kiribati elképzelése, mely szerint a sziget legmagasabb pontján elhelyeznének egy kormányzati képviseletet, amely biztosítaná, hogy megmaradjon az állam illetve annak rendelkezési joga erőforrásai felett, főként kizárólagos gazdasági övezete tekintetében.³⁵

Radikálisabb elképzelés szerint a süllyedő sziget kormánya még az események bekövetkezése előtt öngazgatásra cseréli fel államiságát.³⁶ A csendes-óceáni térség-

³² Erre vonatkozóan számtalan példát találunk Afrikában. Egyes becslések szerint 2008 és 2010 eleje között az afrikai országok 20 és 100 millió hektár közötti földterületet adtak bérbe külföldieknek. http://www.afrikatanulmanyok.hu/application/essay/946_1.pdf A jogügylet alanya és célja természetesen más, mint a szigetek esetén, maga a jelenség azonban nem példa nélküli.

³³ <http://www.thejakartapost.com/news/2009/05/05/govt-proposes-renting-islands-refugees.html>

³⁴ A 2010-es földrengés után Szenegál javaslatot tett az Afrikai Unióban, hogy a földrengés után fedél nélkül maradt haitiak számára területet és egy új állam létrehozásának lehetőségét biztosítsák. <http://www.reuters.com/article/2010/01/31/us-africa-summit-haiti-idUSTRE60U0IV20100131>

³⁵ McADAM 2010, 122. o.

³⁶ McADAM 2010, 128. o.

ben ennek van hagyománya: az öngazgatással rendelkező területi egység társulási szerződést köt egy másik állammal.³⁷

Hogy sor kerül-e valamelyik forgatókönyv megvalósulására, az a jövő titka. A nemzetközi jog jelenlegi lehetőségei szerint kezelve a klímamenekültek, ezen belül pedig a süllyedő szigetek lakói helyzetének kérdését, bizonyos ideig fennállhat a vélelem, hogy adott állam még létezik. Ez lassan mégis ahhoz vezet, hogy az államt egy idő után már nem ismerik el. A szigetlakók pedig nem férnek bele egyik létező jogi kategóriába sem.

Hosszabb távon tehát a célravezető megoldás a süllyedő szigetek számára létrehozott speciális nemzetközi jogi státuszt kidolgozása – akár egy átfogóbb „klímamenekült” kategórián belül, akár önálló, regionális válaszként.

2. Szkepszis

A klímaváltozás ténye széles körben elfogadott. Vannak azonban szkeptikusok, akik vitatják a most zajló folyamatok rendkívüliségét, illetve az emberi tevékenységgel való szoros kapcsolatukat. E folyamatok egyike a tengerszint emelkedése, ezt maguk a kételkedők sem kérdőjelezik meg. A „süllyedő szigeteket” kapcsán azonban – ellentétben a kormányok drámai bejelentéseivel – tényleges eltűnésükről megoszlanak a vélemények.

Ha egy pillantást vetünk Tuvalu, Kiribati vagy a Maldív szigetek földrajzi helyzetére, láthatjuk, hogy Tuvalu átlagos tengerszint feletti magassága közel 190 cm, legmagasabb pontja 5m, Kiribati esetén 205 cm illetve 81 méter, a Maldív szigetek átlagos tengerszint feletti magassága 1,5 méter, legmagasabb pontja pedig 2 méter.

Az IPCC 2007-es Negyedik Jelentése szerint a szigetállamok esetében³⁸ 50 cm-es tengerszint emelkedés a legvalószínűbb a 21. század folyamán, ami tehát nem járna egyik ország eltűnésével sem. Az IPCC becslését sokan túl óvatosnak találták, arra hivatkozva, hogy a Jelentés nem számolt a sarki jég olvadásával.³⁹ Újabb számok láttak napvilágot, melyek szerint a tenger szintje 75 cm és 1,9 m közti tar-

³⁷ Niue és a Cook-szigetek Új-Zéland társult államai, az Észak-Mariana-szigetek az Egyesült Államok társult állama, a ma már önálló Marshall szigetek 1947-től 1990-ig volt az Egyesült Államok társult állama.

³⁸ A 21. század végére az IPCC 0,19 és 0,58 méter közti tengerszint emelkedést valószínűsít. IPCC 2007b.

³⁹ Az IPCC Ötödik Jelentése készülöben van, várhatóan 2014-ben lát napvilágot

tományban⁴⁰ emelkedhet ebben az évszázadban. Amennyiben ez az utóbbi, legrosszabb forgatókönyv valósulna is meg, az érintett szigetek jelentős részét továbbra sem fenyegetné a teljes elsüllyedés veszélye. Attól azonban nem lehet eltekinteni, hogy mind a csendes-óceáni, mind a karib-tengeri szigetek lakosságának több mint 50 %-a a partvonalától számított 1,5 km-en belül lakik.

Az elsüllyedés kétségbe vonása mellett további szkeptikus hangok szólaltak meg: nem hogy csökkenne a szigetek területe, hanem az egyenesen nő. A kutatások szerint Tuvalu területe 3 %-kal nőtt az 1950-es évek óta, egyik szigete pedig 30%-kal növelte meg területét. Kiribati esetében is hasonló jelenséget tapasztaltak, néhány szigete 12-30 %-kal növekedett meg. A terület növekedésének magyarázata az, hogy a szigeteket körülvevő korallzátonyokról a szél és a hullámok által a part felé sodort korallmaradványok fokozatosan épülnek hozzá a sziget partvonalához.⁴¹

A süllyedő szigetek jövője ezek szerint a jóslatok szerint nem olyan sötét. Az azonban a szkeptikusok sem vonhatják kétségbe, hogy a tenger emelkedése jelenősen megnehezíti az ott lakók életét: ivóvíz készleteik veszélybe kerülnek, a mezőgazdaság, a halászat is megsínyli a megváltozott klimatikus körülményeket. Ezek megoldására azonban számtalan adaptációs stratégia létezik, melyek sorában az elvándorlás lehet az utolsó.

Felhasznált irodalom

BARNETT, Jon and WEBBER, Michae: Migration and Adaptation: Opportunities and Limits. In: Climate Change and Displacement Multidisciplinary Perspectives. Ed.: Jane McAdam, Hart Publishing, 2010

CRAWFORD, James: The Creation of States in International Law, 1979. Idézi: Jane McAdam: 'Disappearing States', Statelessness and the Boundaries of International Law. In: Climate Change and Displacement Multidisciplinary Perspectives, Ed.: Jane McAdam, Hart Publishing, 2010

⁴⁰ A becslések nagy tartományban mozognak. Ez azzal magyarázható, hogy a kutatóknak számos változóval (pl. a Föld átlagos hőmérsékletének emelkedése, a sarki jégolvadás vagy az üvegház hatás mértéke) kell dolgozniuk, melyek összetettsége ún. „fél-empirikus” előrejelzésekhez vezet.
http://www.cmar.csiro.au/sealevel/sl_proj_21st.html

⁴¹ <http://www.newscientist.com/article/mg20627633.700-shapeshifting-islands-defy-sealevel-rise.html>

Friends of the Earth Australia: A Citizen's Guide to Climate Refugees. 2007. http://www.safecom.org.au/pdfs/FOE_climate_citizens-guide.pdf

GYULAI Gábor: Hontalanság Magyarországon. Magyar Helsinki Bizottság, 2010. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/books/hu/Hontalansag_Magyarorszagon_2010.pdf

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), Climate Change 2007 – The Physical Science Basis: Working Group I Contribution to the Fourth Assessment Report of the IPCC (2007) <http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/wg1/ar4-wg1-spm.pdf>

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC): The Fourth Assessment Report Climate Change 2007. <http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/wg2/ar4-wg2-chapter16.pdf>

Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC): Third Assessment Report, Climate Change 2001. <http://www.ipcc.ch/pdf/climate-changes-2001/synthesis-spm/synthesis-spm-en.pdf>.

Inter-Parliamentary Union (IPU)-UNHCR: Nationality and Statelessness: A Handbook for Parliamentarians, 2006. http://www.ipu.org/pdf/publications/nationality_en.pdf

KÄLIN, Walter: Conceptualising Climate-Induced Displacement. In: Jane McAdam: 'Disappearing States', Statelessness and the Boundaries of International Law. Climate Change and Displacement Multidisciplinary Perspectives, Ed.: Jane McAdam, Hart Publishing, 2010

MASSEY, Hugh: UNHCR and De Facto Statelessness, Legal and Protection Research Series, Division for International Protection, Geneva, 2010. <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4bbf387d2.pdf>

McADAM, Jane: 'Disappearing States', Statelessness and the Boundaries of International Law. In: Climate Change and Displacement Multidisciplinary Perspectives, Ed.: Jane McAdam, Hart Publishing, 2010

MYERS, Norman and KENT, J. :Environmental Exodus: an Emergent Crisis in the Global Arena, Climate Institute: Washington DC, 1995. Idézi: Fiona FLINTAN: Environmental Refugees – A Misnomer or A Reality: <http://www.ucc.ie/famine/GCD/Paper%20for%20Wilton%20Park.doc>

MYERS, Norman: Environmental refugees: a growing phenomenon in the 21st century The Royal Society, 2001. <http://rstb.royalsocietypublishing.org/content/357/1420/609.full.pdf+html>

NAGY Boldizsár: From the National Border to the National Eleven: A (Partial and Partisan) Appraisal of the State System's Performance since the End of the Cold War 2011. In: CRAWFORD, James – NOUWEN, Sarah (eds.): Select Proceedings of the European Society of International Law, Volume 3, 2010, Hart Publishing, Oxford, 2011, 185-198. o.

SHAW, Malcolm N.: Nemzetközi jog. Complex Kiadó, 2008

WAGNER Péter: A „bukott államiság” és Afganisztán. In: Államok és államkudarok a globalizálódó világban. Teleki László Intézet Külpolitikai Tanulmányok Központja (Szerk.: MARTON Péter) 2006